De ilosofie van Lolle Nauta

Reactie

Frans van Peperstraten

In Krisis no. 38 geeft Lolle Nauta zijn visie op de recente ontwikkeling van de filosofie in Nederland. Nauta noemt zijn stuk een 'privégeschiedenis', maar mede omdat de redactie van dit tijdschrift er ten gevolge van het tienjarig bestaan op 19 mei jongstleden een openbare discussie over organiseerde, meen ik op deze privégeschiedenis toch te mogen reageren.

Nauta schenkt ons een autobiografisch opgezette reconstructie van de Nederlandse wijsbegeerte gedurende drie perioden: '47-'50, '67-'70 en '87-'90. Over zijn verslag van de eerste twee tijdvakken niets dan goeds: helder, informatief, gevoelig en vriendelijk. Voor het derde deel echter, getiteld 'de paradox van de professionalisering' - kennelijk geïnspireerd op Habermas' 'paradox van de rationalisering' - kom ik niet verder dan het trefwoord 'iel'. Onder het mom van een reconstructie van het heden lijkt Nauta in het kort de volgende zienswijze en voorstellen onder de aandacht te willen brengen:

De aloude Filosofie houdt ten onrechte vast aan "exclusieve aanspraken" op een eigen gebied, is in feite totaliteitsdenken en bloeit tegenwoordig in de subcultuur van het para-denken. Volgens Nauta kan de Filosofie heden ten dage niet meer worden beoefend. Ze maakt plaats voor de professionele filosofie, die twee taken heeft: 1. ze gaat zich "exterritoriaal" bewegen, dat wil zeggen deelnemen aan vakwetenschappelijke onderzoeksprogramma's; 2. ze onderzoekt de Filosofie, namelijk op haar "culturele en maatschappelijke verankering", om daaruit lering te trekken ten behoeve van de publieke rol die de filosoof dient te spelen.

Ik zal alleen op dit derde deel van Nauta's betoog ingaan. Naar mijn mening zijn Nauta's voorstellen gevaarlijk, niet alleen voor de door hem geattaqueerde Filosofie, maar ook voor de door hem gefavoriseerde filosofie. Ik vrees dat we met ilosofie blijven zitten. Daarom wil ik enige bedenkingen naar voren brengen.

1. Nauta kiest het woord 'context' als trefwoord voor de filosofie van vandaag. Best. Duidelijk is dan dat Nauta zelf vanuit een beperkte context spreekt, namelijk de Faculteit der Wijsbegeerte aan de Universiteit. Dat betekent allereerst dat Nauta diegenen vergeet, die in steeds grotere getale genoodzaakt zijn om filosofie te beoefenen zonder de betaling en de erkenning die een institutionele baan oplevert. En dan gaat het niet om para-denkers, maar om 'professionele' filosofen die aan een proefschrift werken, artikelen publiceren, lezingen verzorgen enz. In de tweede plaats brengt Nauta's universitaire context met zich mee, dat hij alleen de verhouding tot de wetenschappen in overweging neemt. Maar de filosofie verhoudt zich

evenzeer tot de kunst, tot de religie, tot maatschappelijke strijdbewegingen: aandachtsvelden voor de filosofie, maar ook 'partners', die op een eigen manier iets te zeggen hebben. Ten derde vloeit uit Nauta's preoccupatie met de wetenschap voort dat hij bij filosofie vooral aan de problematiek van de waarheid denkt. Daarom liggen zijn metaforen op het vlak van het kijken ("verrekijker", "in beeld brengen" etc.). Maar deze problematiek, die twintig jaar geleden nog dominant was, heeft inmiddels - of Nauta dat nu leuk vindt of niet - plaats gemaakt voor het complex van sociale filosofie, ethiek en esthetica, waarin andere criteria dan waarheid vooropstaan.

Kortom, wat mij betreft staren filosofen zich niet blind op de Heilige DrieEenheid van universiteit, wetenschap en waarheid. Dat ik in het onderstaande zelf ook voornamelijk op de verhouding tussen filosofie en wetenschap inga, is omdat ik me in zo'n kort bestek tot een reactie op Nauta moet beperken.

2. Nauta stelt een veranderde verhouding tussen filosofie en wetenschap aan de orde met behulp van de notie 'gebied'. Hij meent dat de filosofie geen eigen 'gebied' meer heeft. Hij gelooft: a. dat de traditionele Filosofie pretendeert zo'n gebied wel te bezitten; b. dat de wetenschappen ieder zo'n gebied bezitten. Evenzovele tegenwerpingen:

ad a. Voor mij betekent F/filosofie: op radicale wijze problemen opdiepen en bespreekbaar maken. Waarom hieraan 'gebied' toekennen? Lezen we bijvoorbeeld Kants *Kritik der Urteilskraft* erop na, dan vinden we dat het vermogen tot kritische reflectie het zonder eigen gebied moet stellen. Althans, volgens de Filosoof Kant.

ad b. Gedurende een aantal jaren was ik als filosoof lid van de vakgroep Cultuurwetenschappen aan de KUB. Nu, mijn collega-cultuurwetenschappers meenden helemaal niet dat ze een gebied onder hun hoede hadden. Zij definieerden cultuurwetenschap niet vanuit een stuk van de werkelijkheid, maar vanuit een benaderingswijze van de werkelijkheid, zodanig dat die op bijvoorbeeld het bedrijfsleven evenzeer toepasbaar was als op de kunst. - Bij welke wetenschap past de metafoor van het 'gebied' nu eigenlijk echt goed? Bij niet één, zodra je er even over nadenkt. Wanneer je met betrekking tot wetenschappen toch van 'gebieden' wilt spreken, zul je moeten erkennen dat de verschillende gebieden elkaar overal overlappen, zodat ook voor de wetenschappen geldt dat er geen "exclusieve aanspraken" op een gebied gedaan kunnen worden.

Nauta verstrikt zich overigens in onnadenkend woordgebruik, want de 'exterritoriale' rol waarvoor hij pleit, betekent dus dat de filosofie zich buiten haar eigen gebied moet ophouden; maar dat eigen gebied heeft ze volgens Nauta nu juist niet. Nauta had het woord 'nomade' kunnen kiezen, maar dat heeft voor hem wellicht te weinig cachet.

Maar in feite is duidelijk dat de metafoor 'gebied' helemaal geen adequate invalshoek biedt om de verhouding F/filosofie - wetenschap onder woorden te brengen. Ik wil wel herinneren aan andere mogelijkheden om deze verhouding te benoemen, bijvoorbeeld via het onderscheid van (speculatief) denken versus (empirisch) denken. Maar een ander onderscheid lijkt me veel belangrijker, namelijk het feit dat de filosofie nog altijd minder sterk dan de wetenschap wordt onderworpen

aan de maatschappelijke dwang tot 'nuttige' prestatie, en daardoor op *radicale* wijze met problemen bezig kan zijn. In mijn ogen zijn dit geen specifieke filosofische problemen, dus een 'gebied' is er niet.

3. Nauta wil graag samenwerking tussen filosofie en wetenschap. Maar hoe? Hij stelt heel terecht, dat het van achterhaalde Filosofen-arrogantie getuigt om te menen, dat de wetenschap tekortschiet en dus de hulp van de Filosofie nodig heeft op punten als "methodische analyse en conceptuele herschikking" of "wetenschapskritiek en maatschappijkritiek". Maar in zijn ijver om zijn kleine-f-filosofen een schitterende beroepspraktijk voor te spiegelen, schrijft Nauta dat zij "geschikt kunnen zijn om zulke <multidisciplinaire onderzoeks>programma's op te stellen. Ook een paradigmatische crisis kan een kolfje naar zijn hand zijn <...>. En de rol van bemiddelaar tussen argumentaties die weinig gemeen lijken te hebben, is hem of haar natuurlijk op het lijf geschreven." Is dit niet filosofen-arrogantie van nog grovere snit? Ik zie dat al: een filosoof die een chemisch of sociologisch instituut binnenloopt met de mededeling dat hij dat VF-programma voor die samenwerkende chemici en biologen komt schrijven of die eeuwige paradigmatische crisis van die sociologen eens even zal oplossen!

Ik ben er helemaal niet tegen dat filosofen met wetenschappers samenwerken, maar wat Nauta aan specifieke filosofische inbreng van hen verwacht is volstrekt onduidelijk. Zeggen dat dit "alleen van de eigen inventiviteit afhangt" kan natuurlijk niet, want dan gooit Nauta het op persoonlijke eigenschappen, terwijl het om een goede opleiding en daarna een duidelijke activiteit zou moeten gaan. En opnieuw vraag ik me af wie er nu met aanspraken komt, want zijn die wetenschappers dan niet inventief genoeg? Nauta meent dat de filosofen "ten opzichte van de 'territorialen' een stevige concurrentiepositie" moeten opbouwen, maar de uitwerking hiervan blijft steken in vaagheden over afwijkende kleuren e.d. Wanneer Nauta de filosofen zonder eigen inbreng "het veld" (het bos) in wil sturen, dan komt dit vroeg of laat neer op opheffing van de filosofie - en dat niet in de beroemde Marxistische zin van verwerkelijking ervan.

4. Als Nauta de filosofie aan de wetenschap wil verkopen, dan is dit gezien de recente ontwikkelingen in de wetenschap des te kwalijker. Ik spits me even toe op de situatie die ik ken: de Faculteit der Sociale Wetenschappen in Tilburg. Tot zo'n vijf jaar geleden had je daar alleen de disciplines sociologie en psychologie. Inmiddels is vooral de sociologie in studentenaantal dramatisch gekrompen, maar daar staat een nog dramatischer groei tegenover van nieuwe studierichtingen als Bestuurs- en Beleidswetenschappen, Vrijetijdswetenschappen, Sociale Zekerheidswetenschappen en Personeelswetenschappen. Deze 'wetenschappen' zou ik liever 'kundes' noemen. Het zijn HBO-opleidingen op academisch niveau. Met de oude disciplines hebben ze weinig uit te staan, behalve dat ze overal wat uitpikken (multi- of interdisciplinair heet dat). Ze zijn voor mij een voorbeeld van de snelle *vertechnisering* van de wetenschap. Met vertechnisering bedoel ik niet dat ze technologisch worden (al gebeurt dit óók, door de computerisering), maar dat de aandacht helemaal naar toepassings- en reguleringskwesties verschuift.

In de oude disciplines bestond behoefte aan een behoorlijke inbreng van filo-

sofie. Maar in de nieuwe kundes is dat merendeels niet het geval. Sterker nog, ze hebben nauwelijks behoefte aan de inbreng van de grote theorieën van de sociale wetenschappen zelf. Maar daardoor verdwijnt uit de wetenschappen het niveau van algemeenheid waarop de filosofie altijd haar aansluitingspunten heeft kunnen vinden. Soms geloof ik dat de wetenschappers dit binnenkort zullen inzien: dat de verbindende algemeenheid niet meer bestaat. Of dit ertoe zal leiden dat de 'universitas' zelf verdwijnt, weet ik niet. Maar wel zou men tot de conclusie kunnen komen dat de filosofie op de universiteit als bundeling van wetenschappen geen bestaansrecht heeft.

Nu bestaat de moderne, 'Humboldt-Hegeliaanse' universiteit natuurlijk ook pas 180 jaar en vond de meer interessante filosofie-beoefening in de 18e en 19e eeuw buiten de universiteit plaats; kortom, we zullen er heus wel weer wat op vinden. Ja, eerder zouden we ons zorgen moeten maken over een filosofie-beoefening die koste-wat-het-kost wil blijven aansluiten bij wetenschappen die verder en verder vertechniseren! Het resultaat zou wel eens kunnen zijn dat de filosofie zelf vertechniseert. Wil Nauta dat? Is dit zijn 'professionele filosofie'? Spreekt hij daarom met zoveel goedkeuring over de bedrijfs- en medische ethiek? Gaan we de drs. Personeelswetenschappen trainen in de ethiek van het gedwongen ontslag? Best hoor, als dat weer iemand een boterham oplevert, maar dit kan toch niet de bestaanswijze van de filosofie zijn?

5. Ten aanzien van de zogenaamde Filosofie stelt Nauta dat de beoefening ervan passé is maar dat de bestudering van haar "culturele en maatschappelijke verankering", haar "sociaal-culturele voorwaarden" nuttig is voor een positiekeuze in de "intellectuele praktijken van vandaag".

Is de Filosofie passé? Waar moeten we dan bijvoorbeeld Levinas en Derrida plaatsen? Daar zij zich niet met de wetenschap bezighouden, noch de maatschappelijke verankering van de Filosofie onderzoeken, zal Nauta hun werk Filosofie noemen. Maar is wat zij doen zo achterhaald? Natuurlijk niet.

Maar er moet nog meer Filosofie blijven bestaan. Nauta maakt de mooie opmerking dat niet de context op zich interessant is, maar de context-confrontatie. Nu is mijn stelling dat juist de confrontatie van (con)teksten, ook van auteurs die Nauta filosofen zou noemen Filosofie betekent. Neem Foucault en Habermas. Beiden zijn goede Nauta-filosofen, want ze nemen de wetenschappen serieus en houden de maatschappelijke verankering in het oog. Maar wanneer we hen met elkaar confronteren, zullen we moeten spreken over zaken als rationaliteit, structuralisme, pragmatiek, enz.: over Filosofie dus! Temeer daar in deze confrontatie de wetenschappen op zichzelf niet meer van bijzonder belang en de "sociaal-culturele voorwaarden" niet erg veelzeggend zijn. Nauta wil de aandacht vooral richten op dit laatste punt, op de "maatschappelijke verankering". Ik zie daar heel weinig in. We kunnen wel gaan opmerken, dat Foucault in het Franse intellectuele klimaat van na W.O. II leefde en Habermas in het Duitse. Maar wie op dit punt iets meer wil zeggen en niet in het vulgair materialisme of -idealisme terecht wil komen, bedrijft geen filosofie, maar geschiedwetenschap of sociologie. De genoemde context-confrontatie moet op het vlak van de Filosofie plaatsvinden en niet op het vlak van de sociale verhoudingen. Dus: graag Filosofie, om niet in ilosofie te ver-

vallen.

6. Tenslotte vraag ik me af waarom Nauta zo hamert op het publieke karakter van de filosofie. Hij spreekt nadrukkelijk over de publieke *verantwoordelijkheid* en over de publieke *rol* van de filosoof. Het eerste gaat hopelijk voor de arts net zo goed op als voor de filosoof. Aan publieke verantwoording mag niémand zich onttrekken. Dat wil zeggen, op zoiets als de mensenrechten mag iedereen worden vastgepind, de kamparts, maar ook de filosoof die 'Auschwitz' op één lijn stelt met de industrialisatie van de landbouw. Maar het tweede: waarom wil Nauta dit zo graag? Wil het publiek hem of wil hij het publiek? Naar mijn mening vereist filosofie radicaal denken en schrijven, een activiteit die alleen maar gebaat kan zijn bij een behoorlijke mate van vrijwillige agorafobie. De filosoof is geen politicus (of diens 'denktank'), of hij wordt door de eis van de haalbaarheid ingepakt. Wat mij betreft verkeert de filosoof in de positie van de kunstenaar, die enerzijds heel goed weet hoe men het vroeger altijd deed en deze traditie kritisch onderzoekt, die anderzijds gevoelig is voor nieuwe mogelijkheden en deze probeert te tonen, maar die zich niet door de smaak van het grote publiek laat leiden.

In plaats van de filosofie deels aan de wetenschap, deels aan het publiek uit te leveren, ware het beter eerst het eigen karakter van de filosofie uit te werken en op basis daarvan naar partners te zoeken.

UITGEVERIJ SUA

Kunst & Filosofie

Margret Brügmann
VERSTILDE VERHALEN
SPREKENDE BEELDEN
Wie is er bang voor de mythe van de vrouw?
ƒ 29,90

Frank Reijnders
KUNST - GESCHIEDENIS, VERSCHIJNEN & VERDWIJNEN
'in weinig woorden weet Reijnders het 19e- en 20e-eeuwse denken over kunst bloot te leggen.'
ƒ 29,90

Henk Oosterling
DE OPSTAND VAN HET LICHAAM ƒ 32,50
Verzet & zelfervaring bij Foucault & Bataille.

In de boekhandel